

EGYÉNI ÉS KÖZÖSSÉGI ASSZIMILÁCIÓS STRATÉGIÁK ÉS ETNIKAI EGYÜTTÉLÉS KELET-HORVÁTORSZÁG MULTIKULTURÁLIS
VIDÉKEIN
Szakmai beszámoló

Balizs Dániel
Urbanisztika Tanszék, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
balizs.daniel@urb.bme.hu

A mintaterület multikulturális jellege évszázadok óta megkérdőjelezhetetlen, a középkorban még magyar többségű tájon a horvát és a szerb népesség aránya a 16. századtól kezdett dinamikusan növekedni. A 18. század első felétől németek és kisebb számban ruszinok (ukránok) és szlovákok érkeztek a területre, majd a 19. századtól az ekkor már jogilag Horvát-Szlavónországhoz tartozó régió a magyar betelepülők számára is vonzóvá vált: számos település ekkor kapta vissza a 16. század elején megszűnt magyar többségét. Őshonos, a középkorig visszavezethető kontinuitással ugyanakkor csak Dél-Baranya, illetve néhány szlavóniai település magyarsága rendelkezett.

1945 után a német népességet kitelepítették, a többi kisebbség száma – a szerbeket leszámítva – pedig gyors csökkenésnek indult, így a terület délszláv jellege fokozódott. Napjainkban a szlovákok és ruszinok egyenként két-három településen alkotnak számottevő közösséget, míg továbbra is magyar jellegű maradt a baranyai községek Dunához közel eső füzére (Kopács, Laskó, Várdaróc, Vörösmart stb.). Magyar falvak ezen kívül csak szigetszerűen helyezkednek el (Újbezdán a baranyai vidék nyugati peremén, Kórógy és Szentlászó Szlavóniában). A terület centrumának számító Eszék (Osijek) lakosságán belül a magyarság részaránya 1% körülire olvadt. Ugyanakkor a második világháborút követően az Eszék–Vukovár tengely menti települések többsége még évtizedeken át szerb dominanciájú maradt. Politikai és demográfiai szempontból egyaránt változást hoztak a Jugoszlávia szétesésekor induló harcok, melyek következtében Kelet-Horvátország jelentős hányada 1991-1998 között a Krajnai Szerb Köztársaság része lett. A katonai események mind horvát, mind szerb oldalon több ezer áldozatot követeltek, a frontvonal keleti oldaláról pedig a nem szerb lakosság döntő hányadának menekülnie kellett. 1998-tól a térség a független horvát államhoz történő visszatérése után viszont tömegesen távoztak a szerbek. Ennek dacára a Duna-menti terület továbbra is Horvátország etnikailag legdiverzebb tája.

A kutatás során öt magyarok által (is) lakott horvátországi településen végeztem **komplex etnokulturális vizsgálatot**. Az öt település az etnikai arányokhoz illeszkedő kategóriákat képviseli: Vörösmart (magyar tömb), Kórógy (magyar nyelvsziget), Rétfalu (magyar városi zárvány), Kiskőszeg (magyar-horvát vegyes), Dárda (magyar szórvány). A terepi munka az etnokulturális rétegek, a nyelvi tájkép, a települési toponímia és a felekezeti megoszlás lokális viszonyainak feltárását célozta, emellett végeztem temetőfelmérést (a sírfeliratok és a hivatalos népszámlálási adatok összevetése céljából), illetve vizsgáltam a települési alternatív tereket és emlékhelyeket is. Utóbbiak a térreprezentációból kimaradó vagy vizuálisan magukat alig megjelenítő közösségek sajátos térértelmezésének megértését célozták.

A kutatás további részében telefonos kérdőívezés keretében vizsgáltam a **horvátországi magyar közösség identitását és migrációs jellemzőit** (a kérdőív csatolva a beszámolóhoz). Ennek során megállapítást nyert, hogy a legalább 20%-os arányban és/vagy min. 50 fős magyar közösség által lakott településeken a 2011. évi népszámláláshoz képest mind a teljes lakosság szám, mind a magyarok száma átlagosan 15-20%-kal elmarad. A fogyás oka a népszámlálások módszertani

sajátosságai, valamint az asszimiláció nyilvánvaló hatása mellett elsősorban a kedvezőtlen gazdasági helyzetből fakadó elvándorlás. A valaha nemzetiségileg nagyon színes, manapság egyre inkább horvattá váló régióban egy gyorsan zsugorodó magyar közösségről beszélhetünk, amelynek viszont egyre bővülő számú eszköz áll rendelkezésére e fogyás ütemének mérséklésére. Ezen eszközök – a horvát és a magyar állam támogatásai révén – főként oktatási, közösségszervezési és kulturális téren éreztetik hatásukat. A kezdeményezések kevés kivételtől eltekintve felülről érkeznek, a helyi magyarság jövője jelentős részben attól függ, hogy a magyar közösség tagjai milyen mértékben tudnak azonosulni e törekvésekkel.

A kutatás záró elemeként egy, általam összeállított mintalap (*csatolva a beszámolóhoz*) segítségével négy vukovári, különböző építési karakterrel jellemezhető mintaterületen (Centrum, Borovo lakónegyed, Tripinjai út, Mitnica) **épületfelmérést** végeztem, a vizsgálatba megközelítőleg 1000 ingatlan került bele. Ennek során a beépítettségi jellemzőket, az épületek kondícióját, a bennük működő vállalkozások számát, illetve ingatlanpiaci helyzetüket vizsgáltam. Az első eredmények összegzése révén kiderült, hogy területileg eltérő mértékben (leginkább a komplex tulajdonosi viszonyokkal rendelkező Centrumban, legkevésbé a visszatérő horvát menekültekkel „feltöltött” Mitnicán), de még mindig több száz épület viseli magán a háború nyomait, jelentős az üres telkek (melyekről a háborús pusztítások miatt tűntek el az épületek) valamint a használaton kívül álló épületek aránya, illetve több száz ingatlant kínálnak eladásra városszerte. Az árak horvátországi viszonylatban igen alacsonyak, pl. a kevésbé frekvenciált Tripinjai úti negyedben már 300 EUR/m² körüli áron ingatlanhoz juthatunk.

A kutatás kezdete 2018-ra nyúlik vissza, azóta a jelenlegivel együtt három horvátországi tanulmányúton vettem részt, vizsgálva az etnikai konfliktusok hátterét, azok megoldási lehetőségeit; továbbá a különböző nyelvvel, kultúrával, öntudattal stb. rendelkező közösségek együttélését és az azt formáló tényezőket. A téma kapcsán eddig megjelent publikációk, illetve egyéb disszemináció:

1. Balizs D: Az etnikai konfliktusok kezelési lehetőségei a horvátországi Vukovár példáján. Előadás az I. Interdiszciplináris konferencia a kárpát-medencei magyarság társadalmi és gazdasági helyzetéről c. konferencián, Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest–Miskolc, 2019
2. Interjú és a kutatás bemutatása 2019. október 30-án az Eszéki Rádió (Radio Osijek) Magyar Adásában
3. Balizs D: Elhibázott újjáépítés? A vukovári városregeneráció kérdőjelei. Metszet: Építészet, Újdonságok, Szerkezetek, Részletek 3. pp. 54-57., 2019
4. Balizs D: Fellobogózott város – Etnikai elkülönülés Vukováron. Előadás a II. Ilyés Zoltán Emlékkonferencia, Debreceni Egyetem Néprajz Tanszék, 2018
5. Balizs D: „Amiről nem beszélünk” – Emlékezetpolitika és etnikai törésvonalak Vukováron. In: Fazekas I, Kiss E, Lázár I (szerk.): Földrajzi Tanulmányok 2018: konferenciakötet. Debreceni Egyetem, MTA DTB Földtudományi Szakbizottság, 2018. pp. 217-222. (ISBN: 978-963-508-897-3)
6. Kocsis K, Tátrai P, Balizs D, Agárdi N: Drávaszög és Kelet-Szlavónia magyarlakta települései. In: Kontra Miklós (szerk.): A magyar nyelv Horvátországban. 309 p. Budapest; Eszék: Gondolat Kiadó; Media Hungarica Művelődési és Tájékoztatási Intézet, 2016. pp. 50-51.

Kérdéssor

a horvátországi magyarság valós létszámáról, nyelvhasználatáról és migrációs helyzetéről

1. A település teljes népességszáma:
2. Az egyes nemzetiségek aránya (%):
3. Hogyan alakultak az etnikai arányok az 1990-es évektől napjainkig?
4. Mekkora számban/arányban vándorolt el a teljes népesség/a magyarok?
5. A magyarok mekkora aránya használja a magyar nyelvet rendszeresen?
6. Mekkora a vegyes házasságok aránya a teljes népesség, illetve a magyarok körében?
7. Magyar óvodai csoport működik-e?
 - a. létszáma jelenleg:
 - b. hogyan változott a létszám az utóbbi években?
8. Magyar iskolai osztály van-e?
 - a. létszáma jelenleg:
 - b. hogyan változott a létszám az utóbbi években?
9. Magyarok felekezeti megoszlása(%)?
10. Van-e magyar nyelvű mise/istentisztelet? Ha igen, milyen gyakran?
11. Hány magyar gyermek születik évente?
 - a. ők mekkora arányban beszélnek magyarul?
12. Hány magyarpárú vegyes házasságba érkező gyermek születik évente?
 - a. ők mekkora arányban beszélnek magyarul?

Megjegyzés:

Vukovár épületfelmérés - Istraživanje zgrada u Vukovaru

Közterület: Házszám: Épület:

1. A telek jellege

Beépített telek	- 1	
Foghíjtelek hasznosítással	- 2	Hasznosítás jellege:
Foghíjtelek hasznosítás nélkül	- 3	Megjegyzés:

2. Az épület kora

1918 előtti	- 1	1992-2006	- 4
1919-1945	- 2	2007 utáni	- 5
1946-1991	- 3	ismeretlen	- 9

3. Az épület állapota

a. Összbenyomás alapján

romos	- 1	kész, az elmúlt 5 évben felújított	- 6
építés alatt	- 2	kész, részben felújított	- 7
építés alatt, félbehagyott	- 3	kész, rossz állapotban lévő	- 8
kész, vakolás nélkül	- 4	nem meghatározható	- 9
teljesen kész	- 5		

b. Az esetleges sérülés jellege szerint

nincs látható sérülés	- 1	a kerítésen is?:
háborús sérülés	- 2	a kár jellege:
egyéb kár	- 3	grafiti szövege:
grafiti	- 4	

4. Az épület hasznosítása

a. Funkció szerint

100% lakó	- 1	emeletek száma:	
>50% lakó	- 2	lakások száma:	
50-50% lakó és nem lakó	- 3	vállalkozások száma:	
>50% nem lakó	- 4		
100% nem lakó	- 5	ismeretlen	- 9

b. Kihasználatosság szerint

használatban	- 1	üres	- 3
részben használatban	- 2	ismeretlen	- 9

c. Ingatlanpiaci helyzet szerint

eladó	- 1	egyik sem	- 3
kiadó	- 2		